

การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่ดินโดยภาครัฐในพื้นที่เทือกเขาบรรทัดในเขตจังหวัดตรัง

Solutions Land Conflicts by Government of Banthat Mountain in Trang Province

วิวัฒน์ ฤทธิมา¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงให้เห็นถึงการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่ดินโดยภาครัฐในพื้นที่เทือกเขาบรรทัดในเขตจังหวัดตรัง โดยศึกษาจากข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การเข้าร่วมประชุมและทำกิจกรรมต่างๆในพื้นที่

จากการศึกษาพบว่า การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่ดินโดยภาครัฐในพื้นที่เทือกเขาบรรทัดในเขตจังหวัดตรัง นั้นมีการดำเนินการแก้ไขปัญหความขัดแย้งที่ดินโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการกำหนดนโยบายในการแก้ไขปัญหความขัดแย้งที่ดินจากรัฐในส่วนกลาง

คำสำคัญ: การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่ดิน ภาครัฐ พื้นที่เทือกเขาบรรทัดในเขตจังหวัดตรัง

Abstract

This article aims to show Solutions Land Conflicts by Government of Banthat Mountain in Trang Province. Study of documents involved to formal and informal interview , Participation and activities.

To show that Solutions Land Conflicts by Government of Banthat Mountain in Trang Province. The implementation solutions land conflicts by Local Administrative Organizations. And policy to solutions land conflicts Central of State .

Keywords: Solutions Land Conflicts, Government, Banthat Mountain in Trang Province

¹ อาจารย์ประจำวิทยาลัยการจัดการเพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยทักษิณ ต.เขารูปช้าง อ.เมือง จ.สงขลา 90000 ประเทศไทย

บทนำ

พื้นที่ป่าไม้แถบเทือกเขาบรรทัดนั้นเป็นป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ประกอบไปด้วยพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์นานาชนิด ตลอดจนเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารหลายสาย จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรักษาป่าผืนนี้เอาไว้ เนื่องด้วยจะมีคุณค่ามหาศาลแก่ประชาชนในพื้นที่ในอนาคต ภาครัฐจึงนำมาตรกรทางกฎหมายมาบังคับใช้ในพื้นที่โดยการประกาศป่าคุ้มครองและป่าสงวนขึ้นในเทือกเขาบรรทัด การประกาศป่าคุ้มครองและป่าสงวนในพื้นที่ได้เกิดขึ้นเมื่อมีการประกาศพระราชบัญญัติคุ้มครองและสงวนป่าในเขตตำบลหนองปรือในปีพุทธศักราช 2504 ซึ่งตำบลหนองปรือนั้นตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าเทือกเขาบรรทัดแปลงที่ 1 ตอนที่ 3 ต่อมาในปีพุทธศักราช 2508 ก็ประกาศให้ตำบลช่อง ตำบลนาชุมเห็ด ตำบลปะเหลียน ซึ่งตั้งอยู่ในเขตป่าเทือกเขาบรรทัดแปลงที่ 2 ตอนที่ 1 เป็นพื้นที่ป่าคุ้มครองและป่าสงวนและปีพุทธศักราช 2510 ได้ประกาศให้ตำบลท่าจิวเขตพื้นที่ป่าเทือกเขาบรรทัดในเขตป่าเทือกเขาบรรทัดแปลงที่ 1 ตอนที่ 2 ตำบลละมอ ตำบลน้ำผุดและตำบลช่องเขตป่าเทือกเขาบรรทัดแปลงที่ 1 ตอนที่ 1 เป็นพื้นที่ป่าคุ้มครองและป่าสงวน เมื่อมีการประกาศพระราชบัญญัติคุ้มครองและสงวนป่าในพื้นที่ ซึ่งในตอนนั้นภาครัฐก็ได้ดำเนินการลงพื้นที่และวางแนวเขตที่ทำกินของประชาชนกับพื้นที่ป่าสงวน แต่การกระทำในตอนการแบ่งแนวเขตระหว่างพื้นที่ทำกินและอยู่อาศัยของประชาชนที่มีอยู่เดิมกับพื้นที่ป่าไม้ที่ต้องการจะสงวนไว้นั้นก็ไม่มี ความชัดเจน การกำหนดแนวเขตป่าไม้ไม่สามารถแบ่งแยกให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าตรงไหนเป็นป่าไม้สงวนและตรงไหนเป็นที่ทำกินและอยู่อาศัยเดิมของประชาชน อีกทั้งประชาชนก็ไม่รู้ว่ามีการประกาศพระราชบัญญัติคุ้มครองและสงวนป่าไม้ในพื้นที่ ซึ่งต่างก็ยังคงทำมาหากินและแผ้วถางป่าไม้เพื่อปลูกยางพาราต่อไปตามปกติ ภาครัฐก็มองว่าหากปล่อยไว้ก็จะมีการบุกรุกและแผ้วถางป่าต่อไป ไม่นานนักป่าไม้ในบริเวณเทือกเขาบรรทัดก็หมดไป จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้การคุ้มครองและสงวนป่าไม้ผืนนี้ไว้ เพื่อให้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารและดำรงไว้ซึ่งป่าไม้ที่ยังคงอุดมสมบูรณ์ ภาครัฐจึงได้ประกาศพระราชกฤษฎีกากำหนดบริเวณที่ดินป่าเขาบรรทัดในท้องที่บางส่วนของตำบลช่อง พื้นที่ตำบลนาชุมเห็ดและตำบลปะเหลียนเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัดในปีพุทธศักราช 2518 (สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า, 2550) ต่อมาในปีพุทธศักราช 2525 ก็ได้ประกาศพระราชกฤษฎีกากำหนดบริเวณที่ดินป่าเทือกเขาบรรทัดในเขตตำบลหนองปรือ ตำบลท่าจิว ตำบลน้ำผุดและตำบลช่อง เป็นเขตอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า (อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า, 2553)

เมื่อมีการประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัดและเขตอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าในพื้นที่นั้น นำมาสู่การทับซ้อนกับที่ทำกินและอยู่อาศัยเดิมของประชาชน ซึ่งได้อยู่อาศัยและทำกินมาก่อน โดยมีสาเหตุมาจากการกระทำของภาครัฐที่ไม่ได้ทำการสำรวจพื้นที่และลงพื้นที่เพื่อศึกษา

สภาพของชุมชนก่อนที่จะประกาศการคุ้มครองป่า ทำให้ประชาชนในพื้นที่ได้รับความเดือดร้อน และกลายเป็นบุคคลที่บุกรุกป่าไปโดยไม่รู้ตัว เป็นเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดิน ระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชนขึ้นในพื้นที่แถบเทือกเขาบรรทัดในเขตจังหวัดตรัง เมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดินขึ้นในพื้นที่ ภาครัฐนั้นก็นิ่งเฉยและมุ่งบังคับใช้ตามกฎหมายและระเบียบข้อบังคับ โดยไม่สนใจและให้ความสำคัญต่อความเดือดร้อนของประชาชนในพื้นที่ ส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่ได้รวมตัวกันเพื่อเรียกร้องให้ภาครัฐลงมาดำเนินการแก้ไขปัญหา จึงเป็นเหตุให้หน่วยงานของภาครัฐได้เล็งเห็นความสำคัญและลงมาดำเนินการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดินให้กับประชาชนในพื้นที่แถบเทือกเขาบรรทัดในเขตจังหวัดตรัง

วิธีดำเนินการวิจัย

ศึกษาข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรมเอกสารที่เกี่ยวข้องและข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกนักวิชาการและปราชญ์ชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดิน จำนวน 6 คน ประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนด้านที่ดินหรือเกี่ยวข้องกับปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดิน จำนวน 44 คน ตลอดจนการลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เข้าร่วมประชุมและทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับประชาชนพื้นที่เทือกเขาบรรทัดในเขตจังหวัดตรัง

ผลการวิจัย

เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดินในพื้นที่แถบเทือกเขาบรรทัดในเขตจังหวัดตรังนั้น หน่วยงานของภาครัฐในระดับต่างๆ พยายามนำแนวคิดและนโยบายต่างๆ มาปรับใช้ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดินที่เกิดขึ้น จากการศึกษาการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดินของภาครัฐ นั้นมีการดำเนินการในลักษณะต่อไปนี้

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

จากการศึกษาการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดินในพื้นที่เทือกเขาบรรทัดนั้นในส่วนขององค์กรบริหารส่วนตำบลนั้นจากจำนวน 8 ตำบล ในเขต 6 อำเภอที่ติดกับแนวเทือกเขาบรรทัด ประกอบไปด้วยบ้านน้ำปลิวตำบลหนองปรือเขตอำเภอรัษฎา ตำบลในเตาเขตอำเภอห้วยยอด ตำบลน้ำผุดเขตอำเภอเมืองตรัง ตำบลละมอและตำบลช่องเขตอำเภอนาโยง ตำบลนาชุมเห็ดเขตอำเภอย่านตาขาวและตำบลปะเหลียนเขตอำเภอปะเหลียน พบว่ามีเพียงแค่ 2 แห่งที่ได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาด้านที่ดิน เพื่อลดระดับความรุนแรงของความขัดแย้งด้านที่ดินในพื้นที่ สร้างความเข้าใจเบื้องต้น แบ่งเขตแนวระหว่างพื้นที่ป่ากับพื้นที่ทำกินของประชาชนเพื่อควบคุมและจำกัด

พื้นที่ทำกินของประชาชน ตลอดจนเพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับที่ดินของประชาชนในพื้นที่ ประกอบไปด้วยองค์การบริหารส่วนตำบลละมอและองค์การบริหารส่วนตำบลของของอำเภอนาโยง

องค์การบริหารส่วนตำบลละมอนั้นดำเนินการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินให้กับประชาชนในพื้นที่ จากโครงการพิสูจน์สิทธิการครอบครองที่ดินตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2541 เรื่องการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ ซึ่งปฏิบัติตามมติของคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2550 ที่เห็นชอบให้ดำเนินการแก้ไขปัญหาที่ดินของประชาชนในเขตป่าไม้ตามมติคณะรัฐมนตรีในวันที่ 30 มิถุนายน 2541 ที่ให้ดำเนินการพิสูจน์ครอบครองและออกเอกสารสิทธิให้กับประชาชนในพื้นที่ที่มีความล่าช้า โดยนายกององค์การบริหารส่วนตำบลละมอได้ทำหนังสือไปยังสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 5 (นครศรีธรรมราช) เพื่อแก้ไขปัญหาที่ดินให้กับประชาชนในพื้นที่ จึงขอแจ้งความประสงค์ให้ทางสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 5 (นครศรีธรรมราช) ดำเนินการสำรวจแนวเขตพื้นที่ทำกินของประชาชน เพื่อแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้านที่ดินทำกินในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า ทางสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 5 (นครศรีธรรมราช) จึงได้ดำเนินการลงสำรวจพื้นที่เพื่อดำเนินการตรวจพิสูจน์สิทธิการครอบครองของประชาชน ตามนโยบายมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2541 ในการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ แต่อย่างไรก็ตามการพิสูจน์สิทธิการครอบครองของประชาชนก็ไม่มีผลอะไรที่ชัดเจน ต่อมาจึงได้เข้าพบผู้ว่าราชการจังหวัดตรังในวันที่ 28 พฤษภาคม 2552 เพื่อแจ้งปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนในพื้นที่และต้องการให้ภาครัฐเข้ามาแก้ไขปัญหาที่ดินให้กับประชาชนในพื้นที่ตำบลละมอ ซึ่งอยู่อาศัยและทำกินในเขตอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า ที่ได้เข้าร่วมโครงการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินของรัฐบาลซึ่งประชาชนในพื้นที่ได้ดำเนินการพิสูจน์สิทธิครอบครองไปแล้วจำนวนมาก แต่ยังไม่ได้มีการดำเนินการออกเอกสารสิทธิทำกินให้ประชาชนในพื้นที่แต่อย่างใด ประชาชนในพื้นที่นั้นไม่สามารถที่จะไต่ถามต้นตอที่หมดสภาพการกรีดและปลูกยางใหม่ทดแทนได้และยังมีการจับกุมประชาชนในพื้นที่ ทำให้ประชาชนในพื้นที่มีความเดือดร้อนมาก จึงต้องการให้กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช เร่งรัดการออกเอกสารสิทธิให้กับประชาชน แต่ก็ไม่มีการดำเนินการใดๆ เกิดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาคได้ การดำเนินการพิสูจน์สิทธิการครอบครองที่ดินเพื่อออกเอกสารสิทธิในที่ดินให้กับประชาชนก็อยู่ในระหว่างการดำเนินการ

โดยทางองค์การบริหารส่วนตำบลละมอจึงได้ร่วมกับ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลและประชาชนในพื้นที่ จัดตั้งคณะทำงานแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินของชุมชนตำบลละมอและร่างระเบียบการใช้ประโยชน์ที่ดินทำกินของชุมชนตำบลละมอ อำเภอนาโยง จังหวัดตรังขึ้น เพื่อเป็นระเบียบของชุมชนในการบริหารจัดการที่ดินภายในตำบลละมอและเพื่อเป็นการเสนอ

ออกข้อบัญญัติท้องถิ่นใช้ในตำบลละมอ การดำเนินการขององค์การบริหารส่วนตำบลละมอนั้นก็เป็นที่ยอมรับของประชาชนในพื้นที่และได้ร่วมกันร่างระเบียบการใช้ประโยชน์ที่ดินทำกินของชุมชนตำบลละมอขึ้น อีกทั้งก็ทำให้ประชาชนในพื้นที่เข้าใจปัญหาความขัดแย้งในเรื่องที่ดินเพิ่มมากขึ้น และเข้าใจว่าประชาชนก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นมา ฉะนั้นในการแก้ไขปัญหาเพื่อให้ประสบผลสำเร็จจะต้องเริ่มต้นจากประชาชนและชุมชน (องค์การบริหารส่วนตำบลละมอ, 2552)

องค์การบริหารส่วนตำบลช่อง จากปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดินและความเดือดร้อนของประชาชนในตำบลช่องในเรื่องของที่ดินทำกิน การถูกตรวจยึด ทำลายหรือถอนทรัพย์สินและไม่สามารถที่จะทำมาหากินในพื้นที่ของตนได้ตามปกติของประชาชน จึงทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลช่อง ได้ดำเนินการเพื่อบรรเทาและลดความขัดแย้งด้านดินในพื้นที่ ด้วยการจัดทำทะเบียนที่ดินและข้อมูลของที่ดินซึ่งประชาชนได้ครอบครองและทำกินอยู่ ด้วยการรับรองสิทธิในการทำกินให้กับประชาชน ส่งผลให้ความขัดแย้งด้านที่ดินในพื้นที่นั้นลดลง ทำให้ประชาชนในพื้นที่สามารถที่จะทำกินได้ปกติตามวิถีชีวิตเดิมในพื้นที่ตามที่ได้มาขึ้นทะเบียนไว้กับองค์การบริหารส่วนตำบลช่อง หากบุคคลใดทำผิดกติกาที่เข้าร่วมกำหนดกันไว้ก็จะเพิกถอนสิทธิที่ทางองค์การบริหารส่วนตำบลรับรองไว้ ทั้งนี้การที่องค์การบริหารส่วนตำบลช่องได้จัดทำโครงการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินในเขตป่า นั้นเป็นที่ยอมรับและให้ความร่วมมือกับประชาชนเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมองว่ามาจากการมีส่วนร่วม ตรงตามความต้องการของประชาชนและมีความสอดคล้องกับพื้นที่อย่างแท้จริง ซึ่งการดำเนินการขององค์การบริหารส่วนตำบลช่องนั้นมาจากการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อแก้ไขปัญหาได้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง อีกทั้งเป็นที่ยอมรับของประชาชนในพื้นที่ หากได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐ การให้ความร่วมมือกับหน่วยงานเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัด อุทยานแห่งชาติแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า ตลอดจนหน่วยงานต่างของภาครัฐ ก็จะทำให้การดำเนินการขององค์การบริหารส่วนตำบลช่องสำเร็จและลุล่วงไปได้ด้วยดี ซึ่งการดำเนินการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินในเขตป่าขององค์การบริหารส่วนตำบลช่องนั้นอยู่ในช่วงของการทำแผนที่ GPS และการเดินแนวเขตแบ่งระหว่างที่ดินเขตป่ากับที่ดินในพื้นที่ที่ประชาชนทำกิน หากได้ดำเนินการต่อไปก็จะเป็นแนวทางหนึ่ง เพื่อแก้ไขปัญหาที่ดินให้กับประชาชนในพื้นที่ได้และนำมาสู่การออกข้อบัญญัติตำบลได้ (องค์การบริหารส่วนตำบลช่อง, 2553)

ในส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบลนาชุมเห็ด องค์การบริหารส่วนตำบลหนองปรือ องค์การบริหารส่วนตำบลท่าจิ้ง องค์การบริหารส่วนตำบลในเตา องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำผุด และองค์การบริหารส่วนตำบลปะเหลียน ไม่มีการดำเนินการแก้ไขปัญหาที่ดินและลดความขัดแย้ง

ด้านที่ดิน เนื่องด้วยมองว่าการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้านที่ดินนั้นไม่ใช่หน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล เพราะองค์การบริหารส่วนตำบลนั้นมีหน้าที่ในส่วนของ การดูแลและปกป้องไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติ ไม่มีอำนาจในการบริหารจัดการ จึงทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลมองว่าหากนำเรื่องของปัญหาที่ดินเข้ามาดูแลก็จะเป็นการเพิ่มภาระให้กับเจ้าหน้าที่ในหน่วยงาน จึงทำได้แค่เพียงเป็นผู้ประสานงานและเป็นตัวกลางในการดำเนินการแก้ไขปัญหให้กับประชาชนเท่านั้น

สำหรับจังหวัดตรังก็พยายามที่จะแก้ไขปัญหาและลดความขัดแย้งด้านที่ดินในพื้นที่ของจังหวัดโดยได้ดำเนินการเรียกหน่วยงานต่างๆ มาประชุมเพื่อร่วมปรึกษาหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาหารือระหว่างกันมาตลอด เมื่อมีการมาชุมนุมประท้วงของประชาชนในพื้นที่เพื่อเรียกร้องให้ทางจังหวัดลงมาช่วยเหลือประชาชนและแก้ไขประชาชนในเรื่องของปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดินที่เกิดขึ้น ทางจังหวัดเป็นหน่วยงานกลางที่ได้จัดประชุมและเรียกหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง อาทิ อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัด หน่วยงานระดับอำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบล หมู่บ้านและประชาชนเพื่อมาประชุมและหาแนวทางร่วมกันเพื่อบรรเทาปัญหาเบื้องต้นให้กับประชาชน ตลอดจนการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างประชาชนกับประชาชนและประชาชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ แต่ที่ผ่านมาก็เป็นเพียงแก้การบรรเทาปัญหาและชะลอปัญหาไม่ให้ความรุนแรง แต่ไม่สามารถที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหาที่ดินได้อย่างเป็นรูปธรรม (สำนักงานจังหวัดตรัง, 2550)

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เพื่อยุติปัญหาที่ดินและความขัดแย้งด้านที่ดิน จึงมีมติให้แก้ไขปัญหาที่ดินในเขตป่าไม้ในวันที่ 24 เมษายน 2550 เพื่อแก้ไขปัญหาที่ดินของประชาชนในเขตป่าไม้ โดยมีมติให้ยึดมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2541 โดยให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสำรวจข้อมูลการปลูกไม้ยางพาราของราษฎรในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เพื่อพิจารณาการเพิกถอนพื้นที่ป่าอนุรักษ์และกำหนดให้มีสภาพเป็นป่าสงวนแห่งชาติ เพื่อให้ราษฎรที่ถือครองอยู่ก่อนประกาศเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมายตามแนวทางในมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2541 สามารถขออนุญาตเข้าทำประโยชน์ตามพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พุทธศักราช 2507 ตลอดจนช่วยเหลือราษฎรที่ถือครองภายหลังตามโครงการประชามศเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ป่าไม้

เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2550 กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้จัดประชุมหารือแนวทางแก้ไขปัญหาการชุมนุมเรียกร้องหรือร้องเรียนเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว ปรากฏผลการประชุมโดยสรุป ดังนี้

(1) พื้นที่ป่าอนุรักษ์ส่วนใหญ่จะมีราษฎรเข้าถือครองอยู่อาศัยทำกิน หากไม่สามารถเคลื่อนย้ายราษฎรออกจากพื้นที่ก็ต้องให้อยู่อาศัยทำกินต่อไป โดยมีมาตรการควบคุมไม่ให้มีการขยายพื้นที่ทำกินออกไปอีกและดำเนินการตรวจพิสูจน์สิทธิในที่ดินของราษฎร

(2) การควบคุม ดูแลและแก้ไขปัญหากรณีราษฎรเข้าถือครองอยู่อาศัยทำกินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ป่าและพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร ที่ประชุมมีความเห็นให้ใช้นโยบายทางด้านป้องกันปราบเป็นหลัก ดำเนินการก่อนการเข้ามาตรวจปราบปราม

(3) สำหรับกรณีราษฎรเรียกร้องขอตัดไม้ยางพาราในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ที่ประชุมมีความเห็นว่าตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พุทธศักราช 2504 และพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พุทธศักราช 2535 ไม่มีระเบียบอนุญาตให้มีการทำไม้และหากยินยอมให้ราษฎรตัดฟันไม้ยางป่าได้ก็จะมีผลกระทบกับความอุดมสมบูรณ์และความชุ่มชื้นของป่าไม้ เนื่องจากภาคใต้มีการปลูกไม้ยางพาราเป็นเนื้อที่จำนวนมาก จะทำให้ป่าไม้มีสภาพเสื่อมโทรม

(4) ให้มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2541 ที่เป็นแนวทางดำเนินการในการแก้ไขปัญหาของราษฎรที่ถือครองอยู่อาศัยทำกินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในปัจจุบัน ที่ประชุมเห็นว่ามีความมาตรการควบคุมห้ามมิให้มีการบุกรุกพื้นที่ป่าใหม่ โดยให้ดำเนินคดีกับผู้กระทำผิดกฎหมายอย่างเฉียบขาดและในระหว่างการแก้ไขปัญหาได้มีมาตรการผ่อนปรนให้ราษฎรที่ถือครองอยู่อาศัยทำกินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์อยู่เดิมให้อยู่อาศัยทำกินต่อไปได้ ที่ประชุมมีความเห็นให้คงมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2541 ไว้ไม่ให้ยกเลิกเพราะหากพิจารณาให้ยกเลิกมติคณะรัฐมนตรีดังกล่าวแล้ว ราษฎรที่อยู่อาศัยทำกินอยู่เดิมจะได้รับความเดือดร้อนเนื่องจากไม่มีข้อผ่อนผันและจะเป็นการอยู่อาศัยทำกินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์อย่างผิดกฎหมาย

ต่อมาคณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษา เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2550 ลงมติเห็นชอบในหลักการตามที่กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสนอ คือ

(1) โครงการจัดการทรัพยากรที่ดินและป่าไม้ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ พุทธศักราช 2551-2552

(2) โครงการทรัพยากรดินและป่าไม้ในพื้นที่อนุรักษ์ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช พุทธศักราช 2551-2552 (การสำรวจการถือครองที่ดินทำกิน/ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ป่าและการพิสูจน์สิทธิ ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2541)

(3) โครงการสำรวจข้อมูลการปลูกไม้ยางพาราของราษฎรในพื้นที่อนุรักษ์ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช พุทธศักราช 2551 (สำรวจข้อมูลการปลูกไม้ยางพาราของราษฎรใน

พื้นที่ป่าอนุรักษ์ เพื่อพิจารณาเพิกถอนพื้นที่ป่าอนุรักษ์และกำหนดให้มีสภาพเป็นป่าสงวนแห่งชาติ ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2550)

สำนักนายกรัฐมนตรี

แนวคิดโฉนดชุมชนนั้นเป็นแนวทางที่สามารถทำให้รัฐบาลมีความคล่องตัวในการ แก้ปัญหาที่ทำกินใน หลายพื้นที่มากยิ่งขึ้นและเป็นการแก้ปัญหาที่มีความยั่งยืน 2 ประการคือ

(1) รูปแบบโฉนดชุมชน จะทำให้มีกลไกในการที่จะติดตามดูแลว่าที่ดินดังกล่าวจะถูก นำไปใช้ตามวัตถุประสงค์ที่ได้มีการแก้ปัญหาคือ เรื่องที่อยู่อาศัยหรือการเกษตร

(2) การทำนโยบายโฉนดชุมชน ให้ประสบความสำเร็จได้ ต้องอาศัยพลังภาคประชาชน อย่างแท้จริง ในการที่จะทำให้รัฐบาลสามารถแก้ไขปัญหา โดยอาศัยกลไกภาคประชาชนเข้ามามี ส่วนร่วม

หลักการของโฉนดชุมชนจะมุ่งเน้นส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนร่วมมือกันรักษา ทรัพยากรธรรมชาติ โดยการร่วมมือของคนทั้งชุมชน และเกิดกติกาและจะต้องถูกกำกับโดยชุมชน อาศัยหลักการระบบสิทธิการร่วมกันของชุมชนโดยมีหลักการสำคัญคือ

(1) เป็นการดำเนินการในพื้นที่ของรัฐที่มีความขัดแย้งการถือสิทธิการครอบครอง และที่ดิน ยังเป็นของรัฐ

(2) ต้องเป็นชุมชนที่มีอยู่ก่อนระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการจัดให้มีโฉนดชุมชน พ.ศ.2553 ใช้บังคับไม่น้อยกว่า 3 ปีหรือเป็นชุมชนที่อาศัยอยู่ก่อนวันที่ 12 มิถุนายน 2550

(3) ให้สิทธิชุมชน โดยการรับรองสิทธิทำกิน โดยคุ้มครองให้ทำเกษตรกรรม และที่อยู่อาศัย เรียกว่า “โฉนดชุมชนทั้งผืน” และมอบให้ชุมชนเก็บรักษาแต่จะไม่ให้สิทธิกับปัจเจกหรือเฉพาะ บุคคล

(4) ต้องร่วมกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยไม่ให้มีการบุกรุกป่าเพิ่มเติม

(5) สามารถดำเนินการเพิกถอนได้ หากดำเนินการผิดระเบียบและเงื่อนไขการใช้ประโยชน์ ที่ดิน

(6) รัฐเข้าไปพัฒนาคุณภาพชีวิตและร่วมมือกันสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยมีชุมชน เป็นหลักในการดำเนินการ (สำนักงานโฉนดชุมชน, 2554)

เมื่อรัฐบาลเสนอโครงการแก้ไขปัญหาที่ดินด้วยรูปแบบของโฉนดชุมชนนั้นทำให้มีองค์กร ชุมชนต่างๆทั่วประเทศเข้าโครงการ แม้แต่การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดินแถบเทือกเขา บรรทัดในเขตจังหวัดตรังก็มีเครือข่ายปฏิรูปที่ดินเทือกเขาบรรทัดนั้นเป็นองค์กรภาคประชาชนที่

พยายามขับเคลื่อนนโยบายโฉนดชุมชนเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดินในพื้นที่ ซึ่งในขณะนี้ก็อยู่ในขั้นตอนของการขอพื้นที่เพื่อแบ่งเป็นเขตของเขตพื้นที่โฉนดชุมชน จากอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่าและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า แต่อย่างไรก็ตามยังไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดินในพื้นที่ได้

สรุป

จากการดำเนินการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดินของภาครัฐทั้งในส่วนขององค์กรปกครองท้องถิ่นและส่วนกลาง

ส่วนท้องถิ่น

1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่มีอำนาจทางกฎหมายในการบริหารจัดการและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดิน ซึ่งมีเพียงแต่อำนาจในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ตามพระราชบัญญัติสภาพัฒนาการและองค์การบริหารส่วนตำบลพุทธศักราช 2537 ให้องค์การบริหารส่วนตำบลมีอำนาจและหน้าที่ตามมาตรา 67(7) คຸ້ມຄອງ ດູແລ ແລະ ບຳຮຸກຮັກສາ ທຳຢາກຮຣຣມຊາຕິ ແລະ ສິ່ງແວດລ້ອມ ຕລອດຈນ ພຣະຣາຊບັຖຸນຸຕິສາທຳບລ ແລະ ອຳນາດ ພຣະຣາຊບັຖຸນຸຕິກຳນົດແຜນ ແລະ ຂັ້ນຕອນ ກຳກຣະຈາຍອຳນາດ ໃຫ້ແກ່ອຳນາດ ພຣະຣາຊບັຖຸນຸຕິສາທຳບລ ພຸທຸສັກຣາຊ 2542 ໃຫ້ອຳນາດ ພຣະຣາຊບັຖຸນຸຕິສາທຳບລ ຈັງຫວັດ ມີອຳນາດ ແລະ ຜົນຜົນຕາມ ມາຕຣາ 16(24) ກຳກຣະຈາຍ ກຳນົດ ກຳນົດ ກຳນົດ ແລະ ກຳນົດ ຈາກ ປ່າໄມ້ ທີ່ດິນ ທຳຢາກຮຣຣມຊາຕິ ແລະ ສິ່ງແວດລ້ອມ ມາຕຣາ 17(5) ຄຸ້ມຄອງ ດູແລ ແລະ ບຳຮຸກຮັກສາ ທຳຢາກຮຣຣມຊາຕິ ແລະ ສິ່ງແວດລ້ອມ

2) องค์การบริหารส่วนตำบลส่วนใหญ่ไม่เข้าร่วมแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดินให้กับประชาชนในพื้นที่ เพราะมองว่าไม่ใช่หน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล การนำเรื่องการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดินเพิ่มเข้ามาถือเป็นการเพิ่มภาระงานให้กับองค์การบริหารส่วนตำบล และไม่ส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่แก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดินโดยองค์กรชุมชน

3) องค์การบริหารส่วนตำบลบางส่วนให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดินกับภาคประชาชน ซึ่งขับเคลื่อนโดยองค์กรภาคประชาชนและชุมชนเพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดินที่เกิดขึ้น แต่ขาดการสนับสนุนในการให้อำนาจด้านการจัดการและการสนับสนุนงบประมาณและองค์ความรู้จากภาครัฐส่วนกลาง

4) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานราชการภูมิภาคในระดับอำเภอและระดับจังหวัด แก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดินที่เกิดขึ้นในพื้นที่ได้เพียงแต่เป็นผู้ประสานงานและไกล่เกลี่ยปัญหาที่เกิดขึ้นและมุ่งเพียงดำเนินการตามนโยบายของภาครัฐ

ส่วนกลาง

1) แนวคิดและนโยบายการแก้ไขปัญหาของภาครัฐที่ผ่านมาไม่สามารถแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้านที่ดินได้ การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้านที่ดินในพื้นที่แถบเทือกเขาบรรทัดในเขตจังหวัดตรังนั้น พบว่าภาคประชาชนมีความเข้มแข็ง สามารถรวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนในระดับภาคประชาชนและสร้างเป็นเครือข่ายขององค์กรชุมชนเพื่อต่อรองกับอำนาจภาครัฐ เพื่อเสนอแนวคิดในการแก้ไขปัญหาคที่เกิดขึ้นตลอดจน คัดค้านและต่อต้านนโยบายการแก้ไขปัญหาคของภาครัฐ เมื่อนโยบายเหล่านั้นขาดการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน ไม่สอดคล้องกับสภาพชุมชนและท้องถิ่น ตลอดจนขัดแย้งกับแนวทางในการแก้ไขปัญหาคตามแนวคิดขององค์กรชุมชน

2) แนวคิดและนโยบายการแก้ไขปัญหาคของภาครัฐได้รับการต่อต้านและคัดค้านจากภาคประชาชนและก่อให้เกิดความขัดแย้งด้านที่ดินเพิ่มมากขึ้น อย่างเช่นการแก้ไขปัญหาคที่ดินตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2541 เรื่องการแก้ไขปัญหาคที่ดินในพื้นที่ป่าไม้และโหนดชุมชน ตลอดจนโหนดชุมชนนั้นเป็นเพียงระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ไม่สามารถเทียบได้กับกฎหมายและเป็นเพียงนโยบายการหาเสียงของพรรคการเมือง

3) แนวคิดและนโยบายการแก้ไขปัญหาคของภาครัฐนั้นขาดการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน เพราะที่ผ่านมาภาครัฐดำเนินการแก้ไขปัญหาคที่ดิน โดยคิดและดำเนินการจากภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว ทั้งนี้ที่ผ่านมาภาครัฐนั้นมองว่าภาคประชาชนนั้นไม่มีความรู้ความสามารถ และมีองค์กรที่เข้มแข็งพอที่จะต่อรองกับอำนาจรัฐ ตลอดจนภาคประชาชนนั้นจะต้องรอคอยการแก้ไขปัญหาคจากภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว

4) ภาครัฐไม่เปิดโอกาสให้ภาคประชาชนร่วมดำเนินการเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้านที่ดินและปัญหาคที่ดิน ในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้านที่ดินนั้นภาครัฐพยายามกำหนดเป็นนโยบายและกฎหมาย ซึ่งมองการแก้ไขปัญหาคในภาพรวม ไม่เปิดโอกาสและยอมรับความคิดเห็นจากภาคประชาชนในแต่ละพื้นที่

5) การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้านที่ดินของภาครัฐที่ผ่านมาไม่คำนึงถึงหลักของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหาค เพราะที่ผ่านมาภาครัฐมุ่งแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งจากแนวคิดในการจัดการที่ภาครัฐนั้นได้กำหนดเพียงฝ่ายเดียว

6) การแก้ไขปัญหาคที่ดินของภาครัฐนั้นรวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง ไม่กระจายอำนาจให้ชุมชนท้องถิ่นดำเนินการแก้ไขปัญหาคที่เกิดขึ้นเองในชุมชน

7) ภาครัฐส่วนกลางกลัวสูญเสียอำนาจในการปกครอง เนื่องจากผลประโยชน์ที่ได้รับตอบแทนมีมูลค่าสูง การที่ต้องกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นดูแลและบริหารจัดการ ก็จะทำให้สูญเสียอำนาจในการควบคุมและผลประโยชน์ก็เสียไป

แสดงให้เห็นว่าการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดินในพื้นที่แถบเทือกเขาบรรทัดในเขตจังหวัดตรังของภาครัฐนั้น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นไม่มีอำนาจในการจัดการและตัดสินใจการแก้ไขปัญหาได้ จึงทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่ไม่ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาให้กับประชาชนในพื้นที่ เนื่องจากมองว่าองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นไม่มีอำนาจในการจัดการไม่ใช่ภาระหน้าที่ขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ทำได้เพียงแค่ประสานงานให้กับประชาชนเท่านั้น ตลอดจนองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นมุ่งจัดการและแก้ไขปัญหาตามนโยบายและหลักการของภาครัฐ ในส่วนของการแก้ไขปัญหาของภาครัฐในส่วนกลางนั้น มุ่งบังคับตามหลักของนโยบายและกฎหมาย ซึ่งไม่คำนึงถึงบริบทและความสอดคล้องของแต่ละพื้นที่ ตลอดจนไม่กระจายอำนาจอย่างเบ็ดเสร็จให้กับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและสร้างเสริมการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน ทำให้การดำเนินการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดินของทั้งภาครัฐและภาคประชาชนในพื้นที่แถบเทือกเขาบรรทัดในเขตจังหวัดตรังที่ผ่านมา นั้น ไม่สามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดินได้ การดำเนินการแก้ไขปัญหาของภาครัฐนั้นสร้างความขัดแย้งด้านที่ดินในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น เมื่อประชาชนในพื้นที่ไม่ยอมรับหลักการการแก้ไขปัญหาตามนโยบายของภาครัฐเกิดการต่อต้านและคัดค้านนโยบายของภาครัฐ เพราะที่ผ่านมาการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดินด้วยการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชนและการให้สิทธิของชุมชนในการแก้ไขปัญหาและการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้นไม่ได้รับการส่งเสริมและให้ความสำคัญจากภาครัฐ อีกทั้งภาครัฐมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยแนวทางและนโยบายของภาครัฐซึ่งกำหนดและคิดเพียงฝ่ายเดียวขาดข้อมูลเชิงประจักษ์ที่แท้จริงเกี่ยวกับบริบทของพื้นที่ ทำให้การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดินที่ผ่านมาของภาครัฐนั้นไม่ประสบความสำเร็จ เกิดการต่อต้านและคัดค้านจะภาคประชาชนที่ไม่เห็นด้วย ทำให้ความขัดแย้งด้านที่ดินทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่ดินพื้นที่เทือกเขาบรรทัดในเขตจังหวัดตรังนั้นภาครัฐจำเป็นต้องคำนึงถึงบริบทของพื้นที่และความสอดคล้องของนโยบายในการแก้ไขปัญหา
2. ภาครัฐจะต้องดำเนินการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านที่ดินพื้นที่เทือกเขาบรรทัดในเขตจังหวัดตรังควบคู่กับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การชุมชนและภาคประชาชนในพื้นที่

เอกสารอ้างอิง

- เครือข่ายปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม. (2553). *โฉนดชุมชน คืนแผ่นดินให้ชีวิตและรากฐาน*
ทรัพยากร ในโครงการสัมมนาสาธารณะ. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตตรัง.
 84, 119 (5 ธันวาคม): 1006-1007.
- เครือข่ายองค์กรชุมชนรักษ์เพื่อเกษตรกรรม. (21 มกราคม 2551). *สรุปภาพรวมสถานการณ์*
เครือข่ายองค์กรชุมชนรักษ์เพื่อเกษตรกรรม. สืบค้นจาก
http://www.thaingo.org/board_2/view.php?id=978
- พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504. (2504). *ราชกิจจานุเบกษา.* 78, 80: 1071-1083.
- พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507. (2507). *ราชกิจจานุเบกษา.* 81, 38: 8-12.
- วิวัฒน์ ฤทธิมา. (2554). *สาเหตุและแนวทางแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้านที่ดินระหว่างภาครัฐ*
และภาคประชาชน: กรณีศึกษาเพื่อเกษตรกรรมในเขตจังหวัดตรัง. วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรการจัดการภาครัฐและภาคเอกชนมหาบัณฑิต. สถาบัน
บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สำนักงานจังหวัดตรัง. (27 กุมภาพันธ์ 2550). *การแก้ไขปัญหาการชุมนุมเรียกร้องของเครือข่าย*
องค์กรชุมชนรักษ์เพื่อเกษตรกรรม.
- สำนักงานจังหวัดตรัง. (5 สิงหาคม 2552). *คำสั่งจังหวัดตรัง ที่ 149/2552. แต่งตั้งคณะทำงาน*
และตรวจสอบผลการประชุมกระทรวงการตรวจราชการใช้มาตรการทางกฎหมาย
ตามมาตรา 25 แห่งพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์
สัตว์ป่าเขาบรรทัดท้องที่หมู่ที่ 2, 4 และ 8 ตำบลนาชุมเห็ด อำเภอย่านตาขาว
จังหวัดตรัง.
- สำนักงานจังหวัดตรัง. (13 มกราคม 2553). *ที่ ตง 0013.3/0531. ผลการประชุมคณะทำงาน*
ตรวจสอบการพิจารณาการใช้มาตรการทางกฎหมาย ตามมาตรา 25 แห่ง
พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัด
ท้องที่หมู่ที่ 2, 4 และ 8 ตำบลนาชุมเห็ด อำเภอย่านตาขาว จังหวัดตรัง.
- สำนักงานโฉนดชุมชน. (2554). *โฉนดชุมชน เพื่อการทำกินรักษาที่ดินอย่างยั่งยืน.*
 กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (30 มิถุนายน 2541). *มติคณะรัฐมนตรีการแก้ไขปัญหาที่ดินใน*
พื้นที่ป่าไม้. สืบค้นจาก <http://www.dnp.go.th/watershed/gov1.htm>

- สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัด. (2550). *ข้อมูลพื้นฐานเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัด*. พัทลุง: เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัด.
- องค์กรเครือข่ายชุมชนรักษ์เทือกเขาบรรทัด. (2543). *ประวัติความเป็นมา ปัญหาและแนวทางการเครือข่ายชุมชนรักษ์เทือกเขาบรรทัด*. ตรัง: เครือข่ายชุมชนรักษ์เทือกเขาบรรทัด.
- องค์การบริหารส่วนตำบลช่อง. (2553). *ขั้นตอนการดำเนินการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินในเขตป่าขององค์การบริหารส่วนตำบลช่อง*. ตรัง: สำนักงานปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลช่อง.
- องค์การบริหารส่วนตำบลละมอ. (2552ก). *ระเบียบการใช้ประโยชน์ที่ดินทำกินของชุมชนละมออำเภอนาโยง จังหวัดตรัง*. ตรัง: อบต.ละมอ.
- องค์การบริหารส่วนตำบลละมอ. (2552ข). *ระเบียบวาระการประชุมเพื่อพิจารณาหาแนวทางแก้ไขปัญหา*. ตรัง: อบต.ละมอ.
- อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า. (2553). *รายงานผลการปฏิบัติงานประจำปีงบประมาณ พุทธศักราช 2553 อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า*. พัทลุง: อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า.